Хыпар – 1994 – Чӳкӗн 17 мĕшĕ

ÇЕÇПĔЛ МИШШИ ÇУРАЛНĂРАНПА 95 ÇУЛ ÇИТНĔ МАЙ

ÇЕÇПĔЛЕ ЧЫСЛАÇÇĔ

Çеçпĕл Мишши çуралнăранпа 95 çул çитнине паллă тăвасси паян та малалла тăсăлать. Поэтăмăр тĕнчене килнĕ кун чăвашсемшĕн çеç мар, ытти халăх çыннисемшĕн те пĕлтерĕшлĕ пулни çак куна паллă тума Тутарстанран та, Украинăран та, Самарпа Ижевск хулисенчен те хăнасем килсе çитни темрен лайăх çирĕплетет. Ĕнер Канаш тăрăхĕ Çеçпĕле чысланă, паян - Шупашкар. 9 сехетре тĕп хуламăрти Çеçпĕл ячĕллĕ библиотекăра тĕлпулу пулать, Пичет çуртĕнче 10 сехетре "Çавра сĕтел" ирттерĕç, кăнтăрлахи икĕ сехет çурăра К.Иванов ячĕллĕ литература музейĕнче поэт ячĕпе хисепленекен премие тивĕçнĕ художниксен выставки уçăлĕ. Кайран - палăк умĕнчи митинг, Чăваш çамрăкĕсен театрĕнчи савăнăçлă каç.

Юбилей чыслă та сумлă ирттĕр тесе тăрăшакансем, укçа-тенкĕ тăкаклакансем: ЧР Культурăпа наци ĕçĕсен министерстви, ЧР Вĕрентӳ, наука тата аслă шкул министерстви, "Хавхалану" ыркăмăллăх фончĕ, Чăваш çамрăкĕсен пĕрлĕхĕ тата, паллах, Çеçпĕл Мишши поэзине чĕрепе йышăнакансем, унăн сăввисене пăхмасăр калакансем, инçетлĕхе уямасăр ăна чыслама аякри çула тухакансем, çак кунсенче чăваш ялĕсенче "çеçпĕлле çунса çӳрекен" поэтсем, çыравçăсем...

Р.ГУРЬЯНОВА.

КĂСĂК ХЫПАР

1943-1945 çулсенче эпĕ танксен улттăмĕш çарне кĕрекен 45-мĕш механизациленĕ бригадăн командирĕ, Совет Союзĕн Геройĕ, гварди полковникĕ А.М.Овчаров /каярахпа генерал-майор/ çумĕнче ĕçлекен радиостанци начальникĕ пулнă. Пирĕн бригада фашистла Германинчен Украина, Молдави, Румыни, Венгри, Австри, Чехословаки çĕрĕсене ирĕке кăларассишĕн пынă хаяр çапăçусене хутшăннă. А.М.Овчаровпа эпир 1965 çултанпах çыхăну тытатпăр, малтанах эпĕ хамăн командир ăçта çуралса ӳсни çинчен пĕлменччĕ. Хăйĕн 1972 çулхи октябрь уйăхĕн 17-мĕшĕнче çырнă çырăвĕнче вăл мана çапла пĕлтерчĕ: "Хисеплĕ Гаврил Филиппович! Отпуск вăхăтĕнче çуралса ӳснĕ çĕршыва, Остер хулине, Чернигов облаçне, Украинăна кайса килтĕм. Çавăн чух сирĕн ентешĕн Çеçпĕл Мишшин вил тăпри çинче пултăм. Хура мрамортан туса лартнă палăк çине илтăн саспаллисемпе çапла çырнă: "Основоположник Чувашской Советской поэзии Михаил Сеспель 16.XI.1899-1922 15.VI". Ун айĕнче чăвашла çырнă сăвă:

"Тĕнчене тасатрĕ ирĕк вут-кăварĕ,
Çут тĕнче çуталчĕ, иртрĕ авалхи.
Тĕттĕмĕ тĕп пулчĕ, мăшкăл иртсе кайрĕ -
Тин ирĕке тухрăн эс, чăваш чĕлхи!"

Ун айне вырăсла çапла çырнă:

"Навсегда очищен пламенем свободы,
Новый день сияет над моей страной.
Дышут полной грудью братские народы,
Волен и раскован ты, язык родной!"

Ку сирĕншĕн интереслĕ пулĕ тесе шутлатăп. Мрамортан туса лартнă палăк çинче поэтăн сăнӳкерчĕкĕ те пур.

Чăнах та, ку çыру маншăн тĕлĕнмелле пысăк пĕлтерĕшлĕ çĕнĕ хыпар пулса тăчĕ. Эпĕ, Çеçпĕл Мишши çуралнă ялтан 23 çухрăмра вырнаçнă Малти Питтикассинче çуралса ӳснĕскер, пирĕн туслăх татах та çирĕпленнине, нихçан арканми асамлă вăя куçса кайнине туйса илтĕм.

Мухтав орденĕн икĕ хут кавалерĕ, историпе географи учителĕ пулнă Ф.ФИЛИППОВ.

СВЕТЛАНА АСАМАТ

ЙЫВĂР ШУХĂШСЕМ...

Çеçпĕл ятне каланă кĕлĕ–хӳхлев

Чăваш! Чăваш!
Чăваш! Чăваш!

Сан ыйăхлă уюсене,
Сан лăпкă кăмăллă, ачаш
Йăваш–айван ялусене
Савмашкăн манăн халăм çук.
Çеçпĕл Мишши.
1921 çул.

-1-

Сарă кун çĕршывне
Вашаватлăн утмашкăн -
Эп вуникĕ тӳмеллĕ пушмак
Тăхăнасшăн.
Авалхи халапсен тупсăмне
Ăнкармашкăн -
Çичĕ тĕслĕ кĕпер çийĕпе
Çул хывасшăн.
Юррăмсем -
шĕлтĕр-шĕлтĕр
Хушпу шăрçисем.
Сăввăмсем-шӳлкеме те ама
Тенкисем.
Каялла-малалла
Тĕмсĕлсе тинкеретĕп.
Пулассин Пусăмне -
Тĕрĕслетĕп, виçетĕп.

Хĕм-çунат - пикесем,
Каçа хирĕç пулсан та,
Урхамах-йĕкĕтсем,
Тăвăл витĕр пулсан та,
Пултарсамччĕ уççăн
Йĕр хывмашкăн ман хыççăн.
Эп сире ĕненетĕп,
Эп кĕтетĕп, чĕнетĕп.
Çĕнĕ сăвă калар та,
Çĕнĕ вăйă пуçлар-и?
Чăвашсем - чăваша
Ыр сунма хăнăхар-и?
"Çук, аюк" текенпе
Тупăшса ан чăрманăр,
Такăнтарчĕç пулсан та -
Çирĕп пулăр, тапранăр.
Çав - чăлах чунлисем
Çулăра пĕлме тухĕç,
Хăратса, йăпатса -
Шăпăрттин пулма хушĕç.
Шурлăхран чашкăран
Çĕленле авкаланĕç,
Шăл çемми тăвасла
Кăшлама та хăяйĕç.
Çирĕп пулăр.Вара -
Нимĕскер те тăваймĕç,
Урнă йыт хӳрешкин
Пăсĕпех - хăтараймĕç.
Урччăр, ан таткаланăр,
Çуйăхма кирлĕ мар,
Тухнă çул варринчех
Чарăнса тăрас мар.
Чăн сăмахăн суйи
Çуккине тавçăрса,
Тăвăлса-хуçăлса
Ăш вăркать, ăш çунать...
Йĕнерлес ĕмĕтпе
Ман пата ан çывхар,
Эп - çăварлăх хыптарнă
Кĕсре-тиха мар.

Шĕвĕркке куштансем
Янахне каçăртаççĕ,
Ĕнсехыç вырăнне
Хулăм çу пуçтараççĕ.
Тавăру килесрен
Шикленместĕр те пулĕ?
Тĕпсĕр тинĕс теетрим
Тăван халăх куççулĕ?
Тӳнтерле куракан
Куçăрсем - юмăш мар-и?
Мăрье витĕр çӳрен
Вупăрсем - эсĕр мар-и?
Мăйкăчсем, пăявсем -
Çăхавсем хатĕрлетĕр.
Ăнланатăр пульнех? -
Кампа кам - сĕкĕнетĕр.

-2-

Халăх хăй - пĕр Тĕнче -
Çут тĕнче умĕнче.
Ăнсăртран-им эпир
Тарăн вар тĕпĕнче?
Кам - пусма антарса
Хăпарма пулăшать?
Çав ахрат шăтăкран
Шурă кашкăр улать.
Тискер кайăк сасси
Вилĕме йыхăрать,
Шурă кашкăр хăйех -
Шур шăлне хăйăрать.
Кашкăр хыççăн килсе
Атăлçи тăрăхне,
Çакланса лартăн мар-и
Таната шырлăхне?
Çавăнпах, тен, тĕплентĕн
Куç курми чăтлăхра,
Шăртланма та вĕрентĕн,
Кашкăр юнĕ - йăхра?
Кашкăр-кашкăр пулман пуль,
Выç шакал пулнă пуль,
Чăвашсен - суккăрланнă
Самант пулнă пуль.

Аташса çӳренишĕн -
Асат хуçрĕ-ши?
Çав лапра çырмаран
Тухаймастăн та-ши?
Хурлă шухăш çиппи
Тĕвĕленчĕ, чăлханчĕ,
Тутăхса кайнă йĕп
Чĕрпĕкленчĕ, мăкалчĕ.
Çут хĕвел пайăрки -
Куçăмран тирĕнсемччĕ,
Хĕне кайнă чуна
Сиплесе тӳрлетсемччĕ.
Вашават Вăй-Хăват,
Кайкăрла сар çунат,
Çут тĕнче уçлăхне
Шанăçуллăн хăпарт.
Калинкке, укăлча,
Анлă уй, сĕм вăрман,
Çутçанталăк илемĕ -
Чун йăпатмăшĕ ман.

-3-

Тур лашам, тулхăрсам,
Çулу тайлăк та ансăр.
Лавçисем - лешĕсем,
Çавăнпах питĕ кансĕр.
Пурçăн тутăрăм пур,
Арчарах кивелет-шим?
Кӳршĕсем кĕвĕçни
Ун тĕсне пĕтерет-шим?
Тĕпелтех хăналарăм,
Ма хăяккăн пăхатăн?
Кĕреке кукринче
Тарăху сапалатăн?
Пĕр-пĕрне хурласа
Путарса пурăнар-и?
Пуш сăмах çаптарма
Пĕлнипех çырлахар-и?

Такама айăплас вăхăтсем
иртсе кайрĕç.
Халăха - чĕрĕллех -
Тупăка хăваларĕç.
Тупăкне кам чутлать,
Шăтăкне кам алтать?
Ют çын мар. Чăвашах -
Хăйне хăй пытарать.
Юптарса, ашкăнса...
Хамăртан тăрăхлатпăр,
Чике тăршшĕ лартса
Мухтанма та пăхатпăр.
Çулла çитрĕ те... Ак! -
Урапи шăтăк-шатăк,
Лашисем те ырхан,
Тилхепи - çĕтĕк-çатăк.
Хĕл ларать те... Ай-хай! -
Лав çуни шăлтăр-шалтăр.
Лашисем те наян,
Е çынни лăнкăр-ланкăр?
Кăлтăр-кăлтăр çулпа
Тăнкăл-танкăл утса
Кĕлтĕр-келтĕр ĕçсем
Лĕмпĕртин курăнаççĕ,
Юхăнса ларакан
Хампарсем, кĕлетсем,
Çулсерен ишĕлсе
Вут купиййĕ пулаççĕ.

-4-

Алран кайми - аки-сухи,
Пуçран кайми хуйхи-суйхи.
Асран кайми ати-анни,
Ас çухатан - ачи-пăчи.

-5-

Эсливан йĕкĕтсем,
Селиме пикесем,
Паллаймастăп сире,
Эсĕр - кам ачисем?
Çепĕç чунлă хĕрсем,
Çепĕçех-и эсир?
Кăвар чунлă яшсем
Мĕн тăватăр эсир?
Тĕп хуламăр урамĕ -
Мĕн-ха, тислĕк купи?
Манка тăрăх утма
Питĕ кăмăллă-и?
Намăс-симĕс çукки
Хăлхана çĕмĕрет,
Хăнана килекен
Мĕн курса тĕлĕнет?
Пӳтсĕр ĕç тунипе
Çиçкĕнме юратан,
Параппан кăкăрна
Çапкалиш тукалан.
Чăвашран йĕрĕнсе
Лĕхлетсе кулнине
Эс нивушлĕ курмасăр
Тăма пултаран?
Çын тенин çын ĕретлĕ
Пулма кирлине
Пĕлейместĕн-им? Ма -
Хăвна ху мăшкăллан?
Сăпайланăр, туссем,
Чыс тени - хамăрта.
Ăс-тăнна пуçтарса
Хăв ăшра чăмăрта.

-6-

Асамат-и каппайчăк? -
Тиркешме пăхкалар-ха.
Кĕтĕк пуçлă мухтанчăк? -
Чăх чĕппин сăхкалар-ха...
Тепĕр чух пулайрассăм
Килсен те вăтанчăк,
Хама хам хӳтĕлес
Вăй пурах - Хурăç Шанчăк.

Чăваш арăм ятне
Япăха ярас марччĕ,
Хама хам хӳтĕлес
Тени çеç - тĕрĕс марччĕ.
Кĕлетки хуçăлать
Атăлçи çăкисен,
Тĕмески те юлман-çке -
Хĕм-кăвак юмансен...
Урнă çил
Кăмака люшкине çĕмĕрет,
Кăтра хурăн шывне -
Йăрăс кедр ĕмет...

-7-

Эсир пултаратăр мана -
Витлеме,
Эсир пултаратăр мана -
Питлеме,
Эсир пултаратăр манпа
Шӳтлеме,
Эсир пултаратăр манпа -
Хирĕçме.
Сире итлесе -
Пĕр чĕнмесĕр тăрсан та,
Тăнлав хытиччен
Чĕремрен хурлансан та -
Пĕлсемĕр:
Йăпанăçăм пур -
Чун сĕрепĕ.
Эсир вăл - Эсир.
Анчах эпĕ те - Эпĕ.

-8-

"Чăвашсем - мĕскĕнсем" -
Кĕмсĕртетрĕ те ахрăм,
Чăвашсем чăвашне
Ĕненме-и парахрам?
Куштансем те - эпир,
Айвансем те - эпир.
Чăваш çĕрĕ çаплах -
Ыйăха путнă хир.
Пĕр-пĕрне хаклама,
Чыслама пĕлменни-ши,
Пĕр-пĕрне тăванла
Пулăшас теменни-ши?
"Чăвашсем чăвашран
Писсе çитнĕ" - тени-ши,
Чăвашах - чăвашран
Шар курса, сивĕнни-ши?..
Ыйтусем лартаканĕ нумай-
Усси çук.
Хуралта - Хуравпа
Тăракан Çынĕ çук.

-9-

Чăвашшăн - чăваш,
Чи хаклă юлташ,
Чăвашшăн - чăваш
Тус-тăван, хурăнташ?..
Çапларах пулмалла та -
Çӳçе май шăлаймас.
Шел пулин те, чăваш -
Вĕчĕлти те, чăкраш.
Тĕппипе, йĕркипе
Тĕпчеме тытăнсан,
Ятлăр, вăрçăр мана,
Йăнăшатăп пулсан.
Пĕрмаях, пĕр
Хĕрарăм кăна айăпра.
Ăнлансамăр, хĕрарăм -
Халăх чунĕ, тупра.
Хăрхăм мар, сарпике:
Сар улма, сар йĕке.
Сарă тĕрĕ тăвать,
Сарă ача çуратать,
Сарă çăкăр касать,
Сарă çу та уçлать,
Сар хĕвелĕн кулать,
Сар чечекĕн - хăрать.
Ирĕн-каçăн ĕçре те -
Ачи - ирĕкре.
Канăçне куркалать -
Тĕлленмен тĕлĕкре.

Хĕсĕр арлă ӳтсен
Ĕçĕсем - çап-çара.
Итлесемĕр мана,
Калас кăмăл - кăра.
Сирĕнте - Арçынсем,
Пирĕн шанăç, тивлет.
Чăвашсем шĕвекки
Сирĕнтен вĕт килет.

Улăп-ывăл çуратăттăм,
Ашшĕ Улăп пулсан.
Чемене-и вăратăттăм,
Хăйĕн кăмăл пулсан?
Ярăнса эп тухайăп,
Хĕрлĕ Çыр хĕррине.
Кĕпене йӳле ярăп,
Салатам çӳçĕме.

Аслати, кĕмсĕртет,
Килччĕ, кĕтнĕ Кĕтрет.
Панулми кустарам,
Мăшăру-и пулам?
Аçа-çиçĕм, астар,
Ĕнсе каймăп, чăтайăп.
Амалантăм пулсан -
Вутлă Ар çуратайăп.

Ама-Çын - çилçунат,
Аçа-Çын - ăйăр пултăр.
Хĕм сапан Савăшу
Çĕнĕлле хыпса çунтăр.
Ĕç-хĕлне юсама
Çĕн ăрат аталантăр.
Чăвашсен кунçулне
Çутатма пултарайтăр.

-10-

Лĕпкепе Пĕлĕте
Перĕнен Улăпсем,
Халапран халапа
Çӳрекен Паттăрсем.
Улăп амăшĕ тĕртнĕ -
Катанпир-çеçенхир
Тăршшĕне-анлăшне
Виçнĕ халăх - Эпир.

-11-

"Чăваш пĕтсен-тĕнче пĕтет"
Тени чуна çӳçентерет.
Кисрентерсессĕн те-сахал,
Чăннех каланă мăк-сухал.

Куласси те пулать,
Йĕресси те пулать,
Пурăнан пурнăçра
Темĕн те тупăнать.

Тăван халăх чĕлхи
Пултăр ĕнчĕ, нухрат,
Сассуна ан çухат,
Таврана ян! янрат.
Шуçчуман çийĕнчен
Хăвăртрах анмалла.
Малалла алла-аллăн
Тытса утмалла.

Çиччĕ виç - пĕрре кас,
Перекетлĕ пулас.
Çĕнĕ çурт нимине
Пурте харăс тухас.

-12-

Кĕреке юррисем,
Ваттисен пилĕсем:
"Сарă кун çĕршывне
Çĕкленсемччĕ, пепкем".
Пĕчĕк шанăç - Мехелĕ
Çитсен хурăçланĕ.
Сӳрĕк сĕмсĕрлĕх,
чĕмсĕрлĕх
Пĕтĕ, пăчланĕ?

Ĕненес те килет те -
Тем, чĕрем шикленет?
Арпашса-харкашсах -
Тепĕр Тапхăр иртет.

Çавраçил еккипе
Килсе çапрĕ те тăвăл,
Тăван çĕрĕм, туйралăх -
Ӳхлетен чĕрĕ хăвăл.
Варкăш çил кашласа
Вĕрнине туймасассăн,
Çĕнтерӳллĕ Ĕçпе
Çĕнелсе тăмасассăн -
Мĕн пулать пирĕнтен,
Мĕн юлать пирĕнтен?
Йывăр шухăш чĕрни
Чăрмалать питĕмрен.
Чăрмалатăр,чармастăп,
Пĕркелентĕр пит-куçăм,
Ват йăмра айĕпе
Шăнкăртаттăр çăлкуçăм.
Çăлкуççем, çăлкуççем -
Тăван çĕр куçĕсем.
Пуç тайса, сан умнах -
Чĕркуçленĕ Этем.

-13-

Киленсе вулама
Пĕр йĕрке çыраймарăм.
Кӳтсе çитнĕ чунри Тытăçу -
Пулчĕ - Парăм.
Несĕл хывнă çулсем
Хĕвеле туртăнаççĕ,
Пиччесем - Çĕнĕ Кун
Акине йыхăраççĕ.
Чăвашсем чăваша
Сас паринччĕ...
Тăнлаççĕ.
Чăвашсем чăваша
Сас паринччĕ...
Тăнлаççĕ,тăнлаççĕ,
Тăнлаççĕ... **1994 çул.**